

Зоран Васиљевић*

**Академик проф. др Мирко Васиљевић:
ТРГОВИНСКО ПРАВО
(Правни факултет Универзитета у Београду, 2012, стр. 599)**

doi: 10.7251/GPF1404279V

Тринаесто измијењено и допуњено издање представљеног уџбеника је производ дугогодишњег (могли би рећи и вишедеценијског) рада једног од водећих научника из ове области права на простору бивше Југославије, који се афирмисао не само научним доприносом, већ и практичним радом у разним експертским тимовима за израду закона, пружањем консултантских услуга домаћим привредним субјектима, узимањем учешћа у пројектима, те чланством у управним одборима и домаћим и страним арбитражама. Аутор је уједно оснивач и посебне наставне дисциплине на Правном факултету у Београду, Компанијског права,¹ која се сада изучава на готово свим правним факултетима у региону.

Уџбеник Трговинског права је, према томе, сукцесор некадашњег уџбеника Пословног права, из кога су се издвојиле области Компанијског и Привредног (Економског) права, као самосталне правне дисциплине. Ради се о веома квалитетном уџбенику у којем је изучавана материја обилато поткријељена актуелним изворима (на шта указује и 1680 фуснота), како домаћим, тако и упоредноправним, а који се састоји из три основне цјелине, које би, такође, могле бити самосталне научно-наставне дисциплине, и то: Уговорно пословно право, Банкарско право и Право хартија од вриједности. Садржајно, ово издање наставља континуитет садржаја из претходних издања, уз одређене дораде појединих цјели-

* Доцент на Правном факултету Универзитета у Бањој Луци.

¹ Посљедње, седмо измијењено и допуњено издање уџбеника Компанијског права (Право привредних друштава), аутор је објавио 2012. год. у издању Правног факултета Универзитета у Београду, на 634 странице.

на, отклањање нејасноћа, те укључивање нове литературе и судске праксе, као и законодавне грађе.

Иако би ширина предмета изучавања и овог уџбеника говорила у прилог употребе термина „пословно право“, аутор се сасвим оправдано, управо због чињенице издвајања одређених правних дисциплина и њиховог засебног изучавања као наставно-научних предмета, определијелио за употребу термина „трговинско право“. Стога је и из саме дефиниције трговинског права изузето питање изучавања прописа који регулишу статус привредних субјеката, те се она свела на одређивање трговинског права као самосталне гране права која изучава правне прописе у вези са правним пословима које привредни субјекти (трговци) закључују у међусобним односима-уговори у привреди и банкарски послови, као и појединачне хартије од вриједности које они издају као једностране послове.

Аутор изврсно врши и разграничење између трговинског и грађанског права и објашњава потребу њиховог одвојеног изучавања, али указује и на њихов међусобни утицај, посебно трговинског на комерцијализацију грађанског права. Истовремено, веома добро примјећује да кад се говори о материји општих правила уговорног права, банкарских послова и хартија од вриједности, правила трговинског права се могу оквалификовати посебним у односу на правила грађанског права која имају општи карактер.

Уводећи нас у анализу уговора у привреди, аутор нам објашњава да је у нашем правном систему прихваћена концепција јединства регулативе облигационих односа, као преовлађујуће рјешење модерних законика, које представља непосредан и ваљан правни одговор на динамизацију савременог правног саобраћаја, на све већу тзв. комерцијализацију односа физичких лица-нетрговаца (производња и продаја за тржиште, комерцијалност свакодневног живота умјесто патријархалности, и сл.), што омогућава и захтијева продирање правила трговинског права у грађанско право. Ипак, наглашава и да оваква концепција не прејудицира питање постојања трговинског права као посебне научно-наставне дисциплине. Потребна постојања трговинског права као посебне гране

права посебно је условљена и чињеницом да концепција јединства облигационих односа трпи многобројне изузетке када су у питању облигациони односи у привреди (трговини) између привредних субјеката (трговаца).

У уџбенику се заступа и став да је сазрело вријеме за увођење појма трговца (умјесто појма привредни субјект) у наше уговорно законодавство, као лица које независно и редовно у виду занимања обавља, у циљу стицања добити, неку дјелатност која по врсти и обиму захтијева трговачки начин организовања обављања послова. Овакво одређење појма трговца допринијело би и олакшању одређења појма трговинског посла као правног посла који закључује трговац у обављању дјелатности која чини предмет његовог пословања или је у вези са обављањем те дјелатности, а коначно, одређење појма трговца и трговинског посла допринијело би и ширењу овог појма и на једностране трговинске послове (не само уговоре).²

Међу уговорима у привреди централно мјесто заузима уговор о продаји. Кроз анализу овог посла, јасно се приказује разлика у односу на продају грађанског права. Наиме, субјекти трговинске продаје су привредни субјекти-трговци који обављају привредну дјелатност. Предмет овакве продаје јесте роба, односно преносиво имовинско право, које је намијењено размјени на тржишту, а не непосредној потрошњи. Другачији карактер односа производи и даљње разлике у односу на грађанскоправну продају, као нпр. пуноважност уговора кад нема одређену или одредиву цијену, чему је разлог брзина закључивања уговора у привреди (телефон, телекс, телефакс, електронски), за којом не постоји толика потреба у грађанскоправним односима. Такође, за пословни свијет је битније питање момента преласка ризика са продавца на купца, од питања стицања својине, у чијем одређењу значајну улогу играју транспортне клаузуле, те им аутор у уџбенику посвећује дужну пажњу. У погледу њихове правне природе не постоје јединствена гледишта. Неспорно је да се ради о диспозитивним правилима, али је споран

² Осим ако нешто друго произлази из појединих одредаба закона. Видјети шире објашњење на 53 стр. уџбеника.

основ њихове примјене. Преовлађује схватање да ова правила још немају снагу обичаја и да им се примјена може заснивати само на изричитој вољи странака, не и претпостављеној.

Након уговора о продаји, аутор разврстава уговоре обрађене у уџбенику у три групе: уговори са грађанскоправном основом у уговору о налогу (уговори о привредним услугама), уговори са грађанскоправном основом у уговору о дјелу (уговор о грађењу и уговори о превозу) и уговори са мјешовитом грађанскоправном основом. Анализирајући појединачно уговоре и разлике између њих, као нпр. у случају уговора о посредовању, заступању и комисиону, вјешто се користи упоредноправни метод³ и врло једноставно објашњавају разлике, нарочито између континенталне и англосаксонске правне школе. Тако нпр. у случају уговора о заступању истиче се да, док је у континенталној концепцији основни критеријум за оцјену да ли настаје непосредни однос између заступаног (налогодавца) и трећег лица питање у чије име иступа заступник, у англосаксонској концепцији је за то релевантно само питање за чији рачун иступа заступник, те се објашњава да, за разлику од континенталног права, англосаксонско право цијелу конструкцију посла заступништва схвата јединствено, без двојности правних односа карактеристичних за континентално право.⁴

У уџбенику се прегледно истичу и сва одступања нашег законодавства од уобичајених рјешења упоредног права, као у случају одговорности складиштара, који у нашем праву, на основу досљедног тумачења рјешења ЗОО-а, може одговарати и за штету која је настала без његове кривице (тј. проузроковану тзв. случајем), док је у упоредном праву преовлађујуће рјешење одговорности као субјективне са претпостављеном кривицом, па се у случају доказивања њеног непостојања складиштар може и ослободити од одговорности. Истовремено, аутор упућује и на наше теоретичаре који подржавају овакво становиште и у нашем праву, што уједно указује на ширину извора узетих у обзир при изради овог уџбеника.

³ Којим се аутор иначе обилато служи у цијелом уџбенику, посебно са нагласком на европска законодавства и међународне изворе права.

⁴ Видјети на стр. 140. овог уџбеника.

Поред наведених дискутабилних рјешења нашег законодавства, аутор веома проницљиво уочава и правне празнине, а затим покушава да понуди начин њиховог превазилажења. Класичан примјер се такође може пронаћи код уговора о ускладиштењу, код ког није регулисано питање претпоставке губитка робе, као што јесте случај код уговора о превозу робе. Аутор овдје упућује на Конвенцију о одговорности оператера транспортних терминала у међународној трговини (специфични складиштар), која даје рјешење према коме се претпоставља да је роба изгубљена ако није предата у року од 60 дана од дана подношења захтјева за предају од стране овлашћеног лица, те заступа став да би ову установу требало увести и у посао складиштења и уредити је у основи на исти начин.

Теоријска анализа законодавних рјешења у комплетном садржају уџбеника одлично је поткријепљена адекватном судском праксом, што указује на значајан напор предузет у његовом припремању, уз настојање да се што више ублажи раскорак теорије и праксе. Коначно, у дијелу у којем се обрађују уговори, даје се прегледна дефиниција сваког уговора појединачно, из које се потом извлаче права и обавезе уговорних страна, а у случају појединих уговора (нпр. уговора о трансферу технологије), врши се поређење, а уједно и разграничење, са другим уговорима сличних особина.

Када је ријеч о другом дијелу књиге у којем се обрађују банкарски послови, с правом се напушта критеријум подјеле који полази од терминологије прописа о рачуноводству („актива“- потраживања банке, „пасива“- дуговања банке, а посебно категорија „неутралних“ послова, која ни у ком случају не одговара стварној позицији банака у њима, у смислу да се и овдје може наћи у позицији повјериоца или дужника), те се опредјељује за другу класификацију која има упориште и у упоредној теорији, а прихвата је и наша новија правна теорија, према којој се банкарски послови дијеле у три групе: банкарски депозити, кредитни послови и услужни послови. Притом, у оквиру категорије кредитних послова, анализирају се и неки новији банкарски послови који имају само

неке елементе кредитног односа, као што су факторинг, форфетинг и лизинг. С друге стране, увођењем категорије „услужних“ послова врши се много прецизније теоријско одређење послова који су се раније подводили под категорију „неутралних“, као што су акредитив, банкарска гаранција и сл.

Новина у односу на претходна издања овог уџбеника се састоји и у увођењу посебне тематске јединице у дијелу банкарских послова, која се односи на посебна правила заштите корисника финансијских (банкарских) услуга. Наиме, у Србији је 2011. године усвојен Закон о заштити корисника финансијских услуга,⁵ чији је циљ подробнија регулатива заштите слабије стране из банкарских послова, што је у складу и са директивама ЕУ, односно савременим тенденцијама у упоредном праву. Усвајање оваквог законског текста омогућује теорији да лакше систематизује основна начела заштите клијената банака и посебних права којима они располажу код различитих врста банкарских послова.

Проучавајући упоредну судску праксу, аутор указује и на веома занимљиве дилеме, попут оне у вези могућности заплене сефа од стране повјериоца његовог сопственика. Интересантна расправа о томе је вођена у француској правној теорији и судској пракси и дошло се до закључка да би заплена била правно могућа, али би практично била неефикасна, јер судски извршилац не познаје број сефа, а банка не смије да му га открије, као што не смије да открије ни тајну браве.⁶

У посљедњем (трећем) дијелу књиге, аутор обрађује проблематику хартија од вриједности. У уводном дијелу веома прегледно се анализирају основне карактеристике ових инструмената права и врши њихова подјела на основу тих карактеристика (хартије на име, по наредби и на доносиоца), а затим указује на разлике у односу на друге писмене исправе. Тако нпр. кад је у питању разграничење у односу на полису осигурања, погађа се сама суштина различитости својстава и наглашава да полиса осигурања не може попримити својства хартије од вриједности све до наступања осигу-

⁵ Службени гласник Републике Србије, бр. 36/11.

⁶ Више на стр. 397. представљене књиге.

гураног случаја, јер све до овог момента осигураник може пренијети права из полисе на друго лице само ако је на то лице пренио и права на осигураној ствари из полисе, а што је у вези са основним својствима хартија од вриједности, тј. негоцијабилношћу и инкорпорисаношћу права из хартије у право на хартији, те начином њихове манифестације.

Након излагања општих карактеристика хартија од вриједности, посебно се анализирају поједине врсте ових инструмената права (које се не издају серијски), и то у једној глави новчане (мјеница, чек), а у другој робне (складишница, товарни лист, исправе комбинованог превоза робе и теретница). Коначно, на крају се даје преглед легитимационих исправа.

Богатству овог вансеријског уџбеника посебно доприносе попутни дијелови и то, попис коришћених скраћеница прописа, часописа и зборника праксе на почетку књиге, те азбучни списак коришћене литературе на крају уџбеника (стр. 579-591). Посебно велики допринос сналажењу чак и приликом сваке кратке консултације овог дјела даје стварни регистар појмова коришћених у уџбенику (стр. 592-599) са навођењем бројева пасуса у којима се помињу, тако да и онај читалац који се први пут сусреће са овом књигом може лако доћи до одговора на тражено питање.

Могли бисмо закључити да представљена књига овог реномираног аутора пружа велику корист и науци и струци, те да ће служити не само студентима основних и постдипломских студија, већ и свим научницима и практичарима из области права, а посебно онима који су везани за привреду. Излажући основне институте трговинског права аутор је читаоцима пружио не само елементарна знања, већ и највиши ниво знања из ове правне области. Нарочит допринос разумљивости дјела даје и језгровит и врло јасан начин изражавања аутора. Такође, успио је да релативизује погубан утицај нестабилног привредног законодавства на правну теорију, тако да се оправдано може очекивати да ће ова књига трајно бити потребна како науци, тако и струци.

Због свега наведеног, последње издање књиге „Трговинско право“ академика проф. др Мирка Васиљевића заслужује посебну

пажњу, па га стога и свесрдно препоручујемо не само студентима и научним радницима, већ и широј читалачкој публици, која се у свакодневним дјелатностима сусреће са питањима на која овај уџбеник даје одговоре.